

"CÂY ĐẠI THỤ CỦA NỀN SỬ HỌC VIỆT NAM" *đã ra đi*

NGUYỄN VĂN AN

G iáo sư Trần Văn Giàu sinh ngày 6/9/1911 tại tỉnh Tân An nay là Long An. Năm 15 tuổi (1925), Trần Văn Giàu lên Sài Gòn học trường trung học Chasseloup Laubat giữa lúc phong trào Nguyễn An Ninh đang gây tiếng vang lớn đối với thanh niên. Trần Văn Giàu thấy cần rời khỏi nhà, đi cho thật xa để tìm một lý tưởng, chứ không nên bó rọ trong gia đình.

Năm 16 tuổi (1926) Trần Văn Giàu tham gia biểu tình đưa tang cụ Phan Chu Trinh. Khí thế chính trị ngoài xã hội lúc bấy giờ thôi thúc lớp trẻ trong đó có Trần Văn Giàu nên ông muốn sang Pháp học để tìm một cái gì mới, tuy chưa rõ là cái gì nhưng chắc chắn có ý nghĩa hơn những cái ông nhìn thấy tại thuộc địa Nam Kỳ này.

Năm 18 tuổi (1928) Trần Văn Giàu sang Pháp học ở Toulouse, một thành phố có phong trào cộng sản khá mạnh. Ở đây, ông được giác ngộ và tham gia Đảng Cộng sản Pháp, tháng 5/1929. Lúc này, ông mới có điều kiện đọc hết cuốn sách *Bản án chế độ thực dân Pháp* của Nguyễn Ái Quốc.

Năm 20 tuổi (1930), ông tham gia cuộc biểu tình ở Paris đòi Tổng thống

Pháp bỏ án tử hình đối với các thủ lĩnh Quốc dân Đảng tham gia cuộc khởi nghĩa Yên Bái. Ông bị Pháp bắt và tháng 6/1930 bị trục xuất về Việt Nam. Về nước, ông được tổ chức vào Đảng Cộng sản Đông Dương. Cuối năm 1930 tổ chức Đảng quyết định ông hoạt động bí mật, trở thành cán bộ cách mạng chuyên nghiệp.

Năm 21 tuổi (giữa năm 1931) Trần Văn Giàu được tổ chức Đảng cử sang Moscow học trường Đại học Phương Đông, học cùng các đồng chí Lê Hồng Phong, Hà Huy Tập. Đầu năm 1933, Trần Văn Giàu về nước hoạt động bí mật, bị thực dân Pháp bắt, bị tù đầy bảy năm ở các nhà lao Sài Gòn, Côn Đảo, Tà Lài. Trong nhà tù của đế quốc Pháp, Trần Văn Giàu giảng dạy chủ nghĩa Marx-Lenin cho các cán bộ trong tù, góp phần đào tạo được nhiều cán bộ cách mạng cho Đảng.

Trần Văn Giàu còn được anh em trong cang Tà Lài tôn làm người đứng đầu, kiên cường và thông minh đấu tranh chống lại những thủ đoạn đàn áp thâm độc của kẻ thù. Có thể nói Trần Văn Giàu là con người cách mạng có bản lĩnh rắn chắc như sắt thép. Câu chuyện

sau đây được ông kể lại trong tập hồi ký (chưa xuất bản) là một trong những câu chuyện tiêu biểu cho khí phách anh hùng của Trần Văn Giàu lúc đó.

Sau khi khởi nghĩa Nam Kỳ thất bại, tên Chủ tịch Biên Hòa La Riviera đích thân dẫn lính lên cặng Tà Lài trấn áp các chiến sĩ cách mạng đang bị giam cầm ở đây. Tối nọ, y tập trung anh em lại, mặt đặng đặng sát khí thông báo: "Hãy nghe ta đây! Vừa qua, thừa lúc nước Pháp bại trận ở châu Âu và bị rối ở biên giới Thái Lan, Đảng Cộng sản của các người đã nổi lên toan đánh đổ chính quyền Pháp ở Nam Kỳ. Đảng của các người đã hoàn toàn thất bại. Chính phủ đã và đang thẳng tay đàn áp, đàn áp không thương tiếc. May lắm 10, 15 năm nữa, Đảng của các người mới có thể ngóc đầu dậy". Sau đó, y nhìn thẳng vào các tù nhân nói: "Bây giờ các người hãy trả lời cho ta câu hỏi sau đây: Các người ở cặng Tà Lài tán thành hay phản đối cuộc bạo động vừa qua?".

Rõ ràng đây là một đòn cân não nham hiểm của kẻ thù. Là người đứng đầu anh em, Trần Văn Giàu phải nhanh chóng tìm cách hóa giải tình thế này. Ông kể lại: "Mấy trăm cặp mắt ngó vào tôi như bảo phải trả lời sao cho vừa giữ thanh danh của đoàn thể, vừa tránh khủng bố đẫm máu cho anh em... Nhưng khó trả lời quá: nói tán thành khởi nghĩa thì thàng chủ tỉnh có thể sẽ ra lệnh bắn. Lúc này, bắn chết năm, bảy chục, một hai trăm người, tội Tây ở đâu cũng dám làm... Còn nói không tán thành hay phản đối cuộc khởi nghĩa, mặc dầu khởi nghĩa đã nổ ra rồi, đã thất bại rồi, thì hóa ra mình hèn quá, Tây nó khinh mình mà mình cũng xấu hổ với anh em...". Nghĩ nhanh như chớp, Trần

Văn Giàu đã tìm ra cách ứng phó riêng của mình: "Tôi sẽ tay làm dấu hiệu bảo anh em đứng thưa ra hơn nữa (để nếu địch xả súng thì đỡ tổn thất). Rồi tôi bước tới mấy bước, đứng lên một tảng đá lớn, khá cao, với ngụ ý là, nếu tôi bị bắn, tôi sẽ đổ từ trên xuống, chớ không phải ngã bẹp". Rồi với giọng nói hùng hồn và cách lập luận cực kỳ khôn ngoan, ông đáp lời tên chủ tỉnh:

"Này ông chủ tỉnh!... Đông Dương của chúng tôi từ mấy chục năm nay ở dưới quyền thống trị của nước Pháp, cũng như mấy tháng nay nước Pháp yêu dấu của các ông bị quân Đức Hitler xâm chiếm, dày xéo, thống trị. Chúng ta, ông cũng như tôi, đồng cảnh ngộ mất nước... Ở góc trời Đông Dương xa xăm này, vì tấm lòng yêu nước Pháp, vì ý thức bảo vệ danh dự người Pháp, ông tuy không nói ra, ông tuy không thể nói ra, mà ông thật sự một lòng với những người Pháp kháng chiến trong nội địa nước Pháp. Thì nói giấu chi ông, ở cái xó Tà Lài rừng núi này, tôi sao lại không thông cảm với đồng bào của tôi trong biến cố tháng 11 vừa qua ở Nam Kỳ?".

Tên chủ tỉnh nín thính, tay thôi không chống nạnh nữa, mắt ngó xuống đất. Lúc này, Trần Văn Giàu nói tiếp: "Còn như ông bảo rằng may ra 10, 15 năm nữa Đảng chúng tôi mới sống lại được. Thì, ông ơi, làm sao biết được 15 năm nữa hay 5 năm nữa, cuộc diện thế giới và cuộc diện Đông Dương sẽ biến đổi hoàn toàn. Ông còn sống, tôi chắc cũng còn sống, mọi người ở đây cũng còn sống, chúng ta tất cả là chứng nhân của lịch sử, chúng ta nhất định sẽ vui mừng thấy được nước Đức của Hitler bị bẻ gãy xương sống, nước Pháp của các ông và nước Việt Nam của chúng tôi đều được tự do".

Nghe đến đây, tên chủ tỉnh đã mất hết vẻ hùng hổ, quay lưng bỏ đi cùng toàn bộ tốp lính. Anh em tù xúm lại mừng thắng lợi của trận đấu trí. Bản lĩnh, khí phách và trí tuệ Trần Văn Giàu là thế!

Năm 1941, Trần Văn Giàu vượt cãng Tà Lài. Ông mang toàn bộ khí phách, bản lĩnh, trí tuệ và tài năng gây dựng lại cơ sở Đảng, xây dựng lực lượng ở Sài Gòn và Nam bộ.

Tháng 8/1945, Trần Văn Giàu tham gia lãnh đạo cuộc tổng khởi nghĩa giành chính quyền ở Sài Gòn và các tỉnh Nam bộ, được cử làm Chủ tịch Ủy ban hành chính lâm thời Nam bộ và khi giặc Pháp gây chiến ở miền Nam (23/9/1945), ông là Chủ tịch Ủy ban kháng chiến Nam bộ.

Từ năm 1946-1948, ông được cử sang giúp nước bạn xây dựng lực lượng kháng chiến ở Campuchia. Năm 1949, ông về nước, được cử làm Tổng giám đốc Nha thông tin. Năm 1951, Chính phủ quyết định mở trường Dự bị đại học Liên khu IV do Đặng Thái Mai làm giám đốc và Trần Văn Giàu làm Phó Giám đốc. Sau đó ông làm trưởng khoa Văn-Sử trường Đại học Sư phạm Hà Nội. Ông được phong Giáo sư Sử học trường Đại học Tổng hợp Hà Nội (1956-1960), giáo sư - chuyên viên nghiên cứu cấp cao Viện Sử học (1960-1975). Từ 1975 đến khi qua đời, Giáo sư Trần Văn Giàu sống, làm việc tại thành phố Hồ Chí Minh, là Chủ tịch Hội đồng khoa học xã hội Tp. Hồ Chí Minh. Năm 1992, Giáo sư Trần Văn Giàu được Nhà nước phong tặng danh hiệu *Nhà giáo nhân dân*. Năm 1996, ông được *Giải thưởng Hồ Chí Minh* về những thành tựu nghiên cứu sử học và khoa học xã hội nhân văn. Năm 2003, Giáo sư Trần Văn

Giàu được Nhà nước phong tặng danh hiệu *Anh hùng lao động*.

Hơn 50 năm nghiên cứu và giảng dạy lịch sử, Giáo sư Trần Văn Giàu xứng đáng là "*cây đại thụ của nền sử học Việt Nam*".

Giáo sư Trần Văn Giàu đã cho ra đời 4 bộ lịch sử gần 5000 trang (3 bộ do Giáo sư một mình viết và 1 bộ do Giáo sư chủ biên). Đó là những cuốn:

1/ *Lịch sử chống quân xâm lăng*, 3 quyển, gần 1000 trang;

2/ *Lịch sử cận đại Việt Nam*, 4 tập, gần 1300 trang;

3/ *Sự phát triển của tư tưởng ở Việt Nam từ thế kỷ XIX đến Cách mạng tháng Tám*, 3 tập, gần 1200 trang;

4/ *Giai cấp công nhân Việt Nam: từ Đảng Cộng sản thành lập đến cách mạng thành công*, 3 tập, 1500 trang.

Bốn bộ sách lịch sử này đã đặt nền móng cho những công trình nghiên cứu lịch sử tiếp theo dưới ánh sáng của chủ nghĩa Marx-Lenin.

Giáo sư Trần Văn Giàu đã có cống hiến to lớn trong việc đào tạo một đội ngũ giảng viên dạy sử, có trình độ và phương pháp nghiên cứu, tiêu biểu là Phan Huy Lê, Đinh Xuân Lâm, Hà Văn Tấn, Trần Quốc Vượng,... – những nhà sử học đầu ngành của nước ta.

Giáo sư Đinh Xuân Lâm, trong bài *Những kỷ niệm sâu sắc về giáo sư Trần Văn Giàu* đã viết: "... nếu ngày nay tôi có được một số thành tích và đóng góp nào đó trong lĩnh vực nghiên cứu lịch sử cận đại Việt Nam, đó là nhờ có sự dìu dắt ân cần, sự bồi dưỡng tích cực của thầy Giàu kính mến. Và điều đáng ghi nhận là sự dìu dắt, giúp đỡ của thầy

Giàu đối với chúng tôi là thường xuyên, đều đặn, ngay cả khi thầy đã chuyển sang cơ quan khác, kể cả khi thầy đã về nghỉ hưu và về miền Nam cho tới bây giờ, không bao giờ suy giảm" (1, tr.56).

Giáo sư Phan Huy Lê, trong bài *Giáo sư Trần Văn Giàu, người quyết định bước ngoặt trong cuộc đời khoa học của tôi* viết: "... từ thuở học sinh phổ thông, tôi chỉ ước mong được học khoa học tự nhiên, nhất là môn toán lý. Chính Giáo sư Trần Văn Giàu là người dìu dắt tôi chuyển sang môn khoa học xã hội khi mới bước chân vào ngưỡng cửa đại học tại trường Dự bị đại học ở Thanh Hóa. Rồi cũng chính thầy Giàu cùng thầy Đào Duy Anh là những người đã tạo cho tôi niềm say mê trong học tập và hướng dẫn, nâng đỡ, dìu dắt tôi trên con đường nghiên cứu và giảng dạy lịch sử. Tôi học được ở thầy Giàu không những nhiều tri thức về triết học và lịch sử mà còn học được ở thầy ý chí nghị lực, tinh thần tự lập, niềm say mê trong khoa học, phương pháp và phong cách giảng bài, nhân cách sống và làm người" (1, tr.108-109).

Trần Văn Giàu quan tâm đến nền sử học nước nhà, quan tâm đến việc đào tạo cán bộ khoa học về lịch sử cho tương lai vì ông là nhà cách mạng đồng thời là nhà giáo cách mạng và nhà sử học của cách mạng Việt Nam. Ở ông, ba cái đó không tách rời nhau mà thống nhất với nhau. Ông là nhà cách mạng hoạt động trong lĩnh vực giáo dục và sử học gần như suốt cuộc đời (hơn 50 năm) cho nên ông đã miệt mài dạy và viết, viết rất nhiều cho cả giáo dục và sử học để phục vụ cách mạng Việt Nam.

Gần 20 năm ở Viện Khoa học xã hội Việt Nam và Viện Sử học, Trần Văn

Giàu đã có mấy chục công trình, trong đó có nhiều công trình lớn, có giá trị, và phải kể đến trước tiên là công trình *Giai cấp công nhân Việt Nam*.

Ba tập *Giai cấp công nhân Việt Nam: từ Đảng Cộng sản thành lập đến cách mạng thành công* (1930-1945) liên tiếp ra đời.

Tập I, 1930 - 1935, 240 trang, ra đời tháng 1/1962.

Tập II, 1936 - 1939, 450 trang, ra đời tháng 8/1962.

Tập III, 1939 - 1945, 380 trang, ra đời cuối năm 1963.

Tổng số hơn 1000 trang sách được hoàn thành trong vài ba năm với chất lượng cao đã nói lên sức lao động kiên trì và quyết liệt của Trần Văn Giàu.

Cuốn sách vinh dự được bác Tôn Đức Thắng viết lời cảm tưởng có giá trị như một lời đề tựa. Bác Tôn viết:

"Đây là một công trình nghiên cứu khá công phu, nếu tôi không lầm thì vì chưa có ai viết về lịch sử giai cấp công nhân Việt Nam cho nên việc nghiên cứu gặp nhiều khó khăn. Tác giả đã cố gắng.

Bộ *Giai cấp công nhân Việt Nam: từ Đảng Cộng sản thành lập đến cách mạng thành công* (1930-1945) nói rõ sự hình thành và phát triển của giai cấp công nhân Việt Nam, nó bóc trần luận điệu lừa dối của chủ nghĩa đế quốc, cái mà chúng tôi gọi là "sứ mạng khai hóa các dân tộc lạc hậu" là điều gian trá.

Có đế quốc là có bóc lột, có đế quốc bóc lột là có công nhân, có công nhân bị bóc lột thì có công nhân đấu tranh. Tác giả đã phát hiện được nhiều cuộc đấu tranh mà chúng ta chưa nghe nói...

Trước có giai cấp công nhân và công nhân đấu tranh, sau mới có tổ chức của giai cấp công nhân, tổ chức làm cho công nhân đấu tranh mạnh hơn nữa, và giai cấp công nhân trở thành trụ cột cho sự đoàn kết rộng rãi của dân tộc. Điều đó nói lên rằng, giai cấp công nhân là giai cấp cách mạng, rằng nó là đại diện chân chính nhất của dân tộc...".

Hoàn thành bộ sách về giai cấp công nhân Việt Nam với chất lượng cao, trong một thời gian ngắn là do Trần Văn Giàu luôn luôn trung thành với phương pháp luận sử học mác xít.

Trong bài *Giáo sư Jean Chesneaux và một số vấn đề lịch sử Việt Nam*, GS. Trần Văn Giàu viết: "... bọn nghiên cứu khoa học chúng ta siêng lục tư liệu, xếp gọn, trình bày sáng, nếu chỉ có bấy nhiêu đó thì làm gì có tác phẩm hay được, nếu có hay đi nữa thì hay từng đoạn, nếu gặp may thì gặp chỉ một lúc. Còn như muốn làm việc khoa học, nghiên cứu lịch sử cho tốt thì ngoài cái khôn khéo về thực tiễn, còn phải và trước hết phải nắm vững lý luận, nắm vững phương pháp luận, rọi ánh sáng ở chỗ tối, đoán cái chưa thấy, hệ thống hóa cái rời rạc, tổng kết kinh nghiệm thành lý luận, ít nhất thành kết luận làm nổi bật bản chất và quy luật..." (2).

Giảng dạy bậc đại học, cách đây gần 50 năm, thầy Giàu đã đề cao phương pháp giảng dạy phát huy tính chủ động của sinh viên. Thầy Giàu chỉ giới thiệu tại lớp những nhận định cơ bản, sau đó hướng dẫn sinh viên đọc sách cần thiết ở thư viện, rồi nêu thắc mắc để thầy giải đáp. Những buổi giải đáp của thầy Giàu vô cùng thú vị, đi sâu phân tích và tổng kết, đồng thời gợi ra các vấn đề cần tiếp tục nghiên cứu. Đó là cách dạy thích

hợp với bậc đại học, buộc sinh viên phải nỗ lực làm việc, đào sâu suy nghĩ, không thể qua loa đại khái, càng không thể dựa dẫm vào người khác.

Giáo sư Đinh Xuân Lâm, học trò của thầy Giàu đã viết: "Trong công tác giảng dạy, đào tạo với sự hiểu biết vững chắc và sâu sắc về triết học, lại giàu kinh nghiệm giảng dạy ở đại học, qua các lớp học tổ chức trong nhà tù hay trong kháng chiến chống Pháp giảng dạy ở trường Dự bị đại học và Sư phạm cao cấp ở Thanh Hóa, thêm vào đó là lòng nhiệt tình cách mạng và tinh thần trách nhiệm cao, thầy Giàu đã trang bị cho sinh viên chúng tôi những tri thức lịch sử phong phú và vững chắc, quan trọng hơn là bồi dưỡng về phương pháp nghiên cứu (1, tr.52).

Đầu tiên, Trần Văn Giàu là một nhà cách mạng đã hiến dâng cả cuộc đời mình cho độc lập, tự do của Tổ quốc và nhân dân Việt Nam.

Nhà cách mạng Trần Văn Giàu, tuân theo sự phân công của Đảng, đi vào lĩnh vực giảng dạy và nghiên cứu khoa học đã trở thành nhà khoa học lớn của đất nước, lớn cả về mặt số lượng tác phẩm và lớn cả về mặt tính chiến đấu trong tác phẩm của ông, đúng như nhận định của giáo sư Vũ Khiêu:

"Chưa có một người nào ở Việt Nam viết nhiều sách như Giáo sư Trần Văn Giàu. Hàng chục vạn trang sách đã được xuất bản. Những sách do Giáo sư viết đều là những công trình mà Giáo sư tự mình ghi chép lấy, tự mình soạn thảo đề cương, tự mình thức khuya dậy sớm để viết lại từng câu, từng chữ...

(xem tiếp trang 31)